

NORDKAPP STORIES

*Voor mijn vader,
die de kunst van het bondige verhaal nooit beheerste.*

*En voor zijn kleindochter,
die ze allemaal had willen horen.*

NORDKAPP STORIES

MICHAEL VAN PEEL

P E L C K M A N S

NORDKAPP REVISITED

Proloog

Toen ik de Noordkaap bereikte op mijn oude, trouwe Vespa in de uitzonderlijk warme zomer van 2014, viel me vooral de sfeer op langs het laatste stukje weg ernaartoe. Het is niet meer dan een tien kilometer lange, doodlopende weg naar een parking aan de rand van het continent. Maar omdat het zo'n legendarische bestemming is, convergeren er kleine expedities van over de hele wereld op die laatste strook asfalt. Tussen de alomtegenwoordige bussen, tourmotoren en kampeerwagens druppelde er een constante stroom van eigenaardige reizigers. Vaak op ongewone voertuigen die evenveel verhalen te vertellen hadden als hun bestuurders.

Pantoffelhelden, wereldreizigers en asfaltvreters. Weddenschappen en goede doelen. Te voet, per fiets, op een skateboard of een autopod. Een enkeling in een konijnenpak. Liefdevol gerestaureerde oldtimers. Motards in versleten jassen op grote offroad machines vol stof, slijk en stickers 'From South Africa to North Cape', maar evengoed een Honda Goldwing kermisbak met teddybeer en aanhangwagen (en één kleine Vespa met veel te veel bagage, druk bezig met verward kijkende rendieren te ontwijken).

Je proefde de vreugde en de emotie van elke persoon op die weg die 'er bijna was'. Weken, maanden, soms langer waren ze al onderweg langs eindeloze wegen. Duizenden kilometers later waren ze hier geraakt, bijna aangekomen aan de finish in een roes van overwinning. De laatste loodjes, als de laatste bladzijden van een boek. Telkens als er weer een overduidelijke avonturier passeerde, werd die aangemoedigd, opgejut zelfs, door de omstaanders en tegenliggers op de terugtocht (die hun eigen hoogtepunt dus net achter de rug hadden). *We made it!* Wat een geweldige sfeer.

Al die aparte verhaallijnen van over de hele wereld komen samen op die laatste kilometers naar de Kaap. Een netwerk van gelijkgestemde zonderlingen wier paden elkaar heel even kruisen, alvorens elk weer zijn eigen weg gaat.

Die groep mensen onderweg vormt een parallel universum met een eigen ritme. Arm in dagbudget, maar de koning te rijk in tijd en dromen. Ze zijn schaars, mensen met tijd. Ze lijken te zijn ontsnapt aan de sleur, de rigide ritmische realiteit van het dagelijkse leven, al is het maar voor even. Het zijn reizigers. Iedereen kan het worden. En sommigen verheffen het tot een kunstvorm.

Vijf jaar later trok ik opnieuw naar de Noordkaap, samen met vriend en fotograaf Rafaël Balrak, om een paar van die verhalen bij elkaar te sprokkelen. *Nordkapp Stories* is een inleiding tot die wereld, een kleine anthologie van die figuren en hun vehikels. Verzameld door een week te kamperen onder de middernachtzon nabij die asfalten boekenplank, dat laatste stukje weg naar het einde van de wereld.

ULTIMA THULE

Waarom de Noordkaap?

Als je de wielrenners in de Tour de France zou vragen: 'Waarom de Champs-Élysées?', zouden ze zeggen: 'Omdat daar de streep ligt.' Zowel het uitzicht als de geschiedenis van de bekende Parijse dreef zal hen worst wezen. 'Waarom de Noordkaap?' is een vraag waarop ik zelf ook geen beter antwoord heb gevonden dan het standaardantwoord van de vele avonturiers die ik interviewde: 'Waarom niet?' Waarom eender welke bestemming, eigenlijk? De Noordkaap is als Compostela: het is een seculaire bedevaart. Je vertrekt om de plek te zien, onderweg denk je dat het je om het aankomen te doen is maar achteraf blijkt het de weg ernaartoe te zijn waar alles om draaide.

Een bestemming is feitelijk niet meer dan een excuus om onderweg te zijn. Toch is het onontbeerlijk voor een reis. Reizen zonder bestemming is slechts zwerven. Je hebt een punt nodig om je op te richten, om een route te plannen. Iets wat dienst doet als finishlijn en bepaalt waar de reis eindigt. Wat overigens meteen het verschil is tussen een reis en een vakantie: een vakantie begint pas wanneer je op je bestemming aankomt, een reis eindigt er.

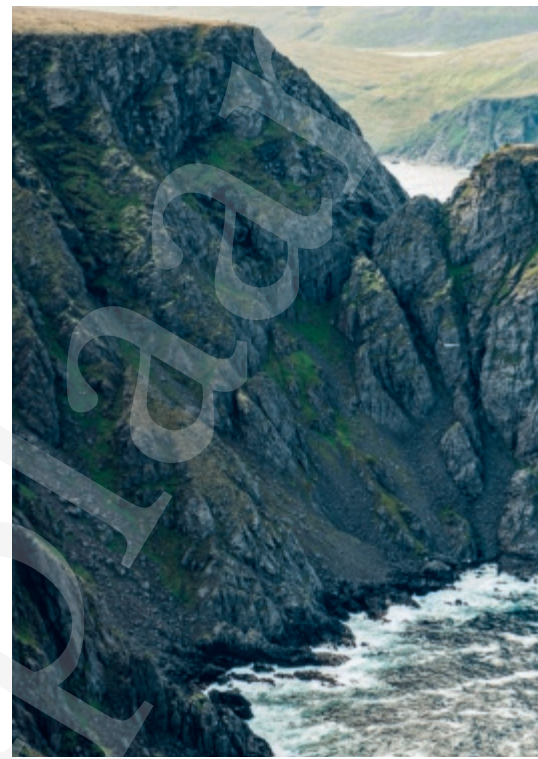
Er is ook een praktisch aspect aan een bestemming; een bondig antwoord gereed hebben op de vraag die sowieso gesteld gaat worden wanneer je met je exotische nummerplaat ergens in den vreemde halt houdt: 'Waar ga je heen?' Meer nog, een verre bestemming opent deuren. Over de hele wereld zijn mensen namelijk erg gastvrij, zolang ze maar weten dat je straks ook weer weg bent. Doorgaans reageren lokale bewoners nogal

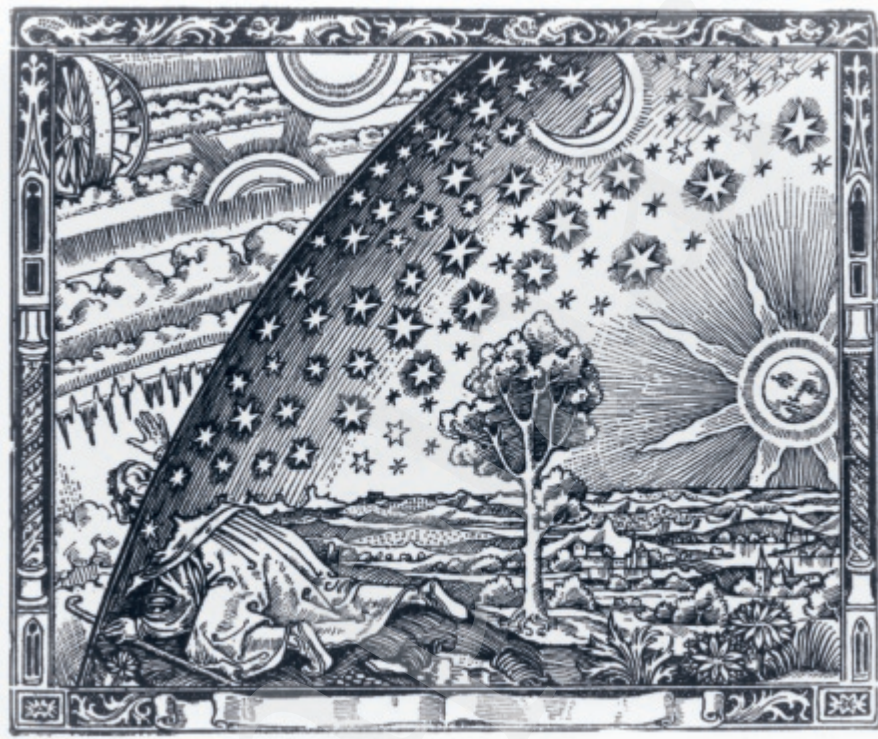
gealarmeerd als blijkt dat je geen duidelijke ambitie hebt om weer te vertrekken, vraag maar aan eender welke zigeuner. Hou dus altijd een bestemming achter de hand.

Rand

De Noordkaap is een plek die al eeuwen tot de verbeelding spreekt. Verhalen over mensen die deze uithoek bezoeken, gaan terug tot 1664, toen de Italiaanse priester Francesco Negri hier naar de weerbarstige golven in de diepte stond te staren. De enige manier om de Kaap toen te bereiken was per boot, gevolgd door een gevaarlijke beklimming van de ijzige kliffen. Vandaag is er een handige tunnel, een goed onderhouden asfaltweg en de onvermijdelijke giftshop. Objectief gezien is het niet meer dan een simpele parking, een hoop rotsen en een cafetaria. Desalniettemin oefent het nog altijd een magnetische aantrekkingskracht uit op de vele duizenden mensen die er jaarlijks naartoe trekken. Er zijn bussen gevuld met dagtoeristen van de Hurtigruten cruiseschepen, modderige motorrijders uit de vier windstreken, gedeukte kampeerwagens vol stickers, wereldreizigers die de uithoeken opzoeken en stoffige spandexhelden op hun fietsen.

Al heeft de Noordkaap wel iets wat de Champs-Élysées niet heeft: een Rand. Veel meer dan een geografisch gegeven, is de Rand een idee. Aardrijkskundig is de Noordkaap niet eens het noordelijkste punt van vasteland Europa, zelfs niet van de streek. Het tipje van het schiereiland er vlak naast, het amper uitsprekbare Knivskjelodden, ligt anderhalve kilometer noordelijker, zo ontdekte men later. Maar wellicht bekte dat niet goed genoeg of waren de parking en de giftshop toen

al aangelegd. Helaas pindakaas. Wie dat echt wil, kan het ware noordelijkste uiteinde bereiken via een negen kilometer lange *hike* over de rotsen. Weinigen voelen zich geroepen. De dramatische Noordkaap met haar steile, loodgrijze kliffen die driehonderd meter lager de ijzige Barentszee in donderen, geeft je veel meer een 'rand van de wereld'-gevoel dan de zachtjes glooiende rotsheuvels van Knivskjelodden. Het is vooral dat tot de verbeelding sprekende idee dat al eeuwenlang reizigers met eenzelfde gevoel naar deze specifieke plek doet komen en waaraan de Noordkaap haar aantrekkingskracht ontleent.

Haar desolate kustlijnen voeren je terug naar een tijd waarin men nog dacht dat daar de wereld eindigde. Het hoort zo thuis in het rijtje befaamde extremiteten als Kaap Hoorn in Vuurland, Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika of Dakar in Senegal. Namen die geuren naar een lang verloren tijdperk van avonturiers toen landkaarten nog vol lege vlekken zaten. Nog voordat intercontinentale vluchten de wereld klein maakten, en gps het onmogelijk maakte om erin te verdwalen. Misschien is het dat oude parfum van mysterie en avontuur dat tot op de dag van vandaag mensen naar de Noordkaap voert.

Plekken aan de rand van de (toen) gekende wereld, hebben altijd al fascinatie opgeroepen. Men gaf ze namen als Land's End in Cornwall, Cape Finisterre in Galicië of Finistère in Bretagne (van het Latijn 'finis terre' – einde der wereld). Het gebied er voorbij noemde men Terra Incognita (de ongekende wereld) en werd op kaarten versierd met tekeningen van fabelachtige wezens en vermeldingen als *hic sunt dracones* (hier zijn draken). Ik vraag me af of men dit deed om avonturiers

af te schrikken of net om het verlangen naar exploratie aan te wakkeren. Want de vraag 'Wat ligt er voorbij de rand?' trekt al sinds het begin van de mensheid kandidaat-verkenner aan.

Ontdekkingsreizigers

Al sinds ik in de lagere school verhalen hoorde over Vasco da Gama en Marco Polo ben ik gefascineerd door en jaloers op de ontdekkingsreizigers, die leefden in een tijd toen er nog wat te ontdekken viel. Al heb ik in de jaren die volgden het beeld van de moedige ontdekkingsreiziger wel wat moeten bijstellen. Immers, hoe kan je een gebied 'ontdekken' dat bewoond wordt door mensen die het eeuwen (of millennia) daarvoor al hadden ontdekt? Toen Europa Australië 'vond', woonden er niet enkel Aboriginals die het zo'n zestigduizend jaar ervoor al hadden ontdekt, maar liepen er ook (wilde) honden rond. Die dingo's stammen af van gedomesticeerde exemplaren die duizenden jaren ervoor meegebracht moeten zijn door zeevaarders uit Azië en Indonesië. Die waren er dus ook al geweest. Het vereist toch een behoorlijk succesvolle graad van selectieve blindheid om je eigen narratief als eerste ontdekker te blijven doordrukken in het aangezicht van zoveel tegenbewijs.

Later leerde ik de heldendaden van de protagonisten scheiden van de politieke, eerder eurocentrische manier waarop het verhaal verteld werd. Al kregen ook die helden zelf hier en daar een deuk. Neem nu het verhaal van Columbus, de koppige zeevaarder uit Genua 'die door iedereen werd uitgelachen omdat hij geloofde dat de aarde rond was, Amerika ontdekte en zo zijn stelling bewees'. Zo werd het ons op school geleerd en

zo staat het nog altijd verkeerdelijk in sommige schoolboeken. Onzin dus. In werkelijkheid dacht geen enkele zichzelf respecterende geleerde in Columbus' tijd dat de aarde plat was. Al sinds de oude Grieken leefde de opvatting dat de aarde rond was en die overtuiging is nooit veranderd. Pythagoras lanceerde het idee in de zesde eeuw v.Chr., Aristoteles bewees het in de vierde eeuw v.Chr. en Eratosthenes berekende zelfs verbluffend nauwkeurig de omtrek ervan in de derde eeuw v.Chr. Columbus zocht gewoon een nieuwe westelijke handelsroute naar Azië en botste per abuis op Zuid-Amerika (meer specifiek de Bahamas en Cuba), dat hij voor Azië hield. *That's it*. Het verhaal over het ronde tegenover het platte wereldbeeld is een sterk staaltje politieke geschiedvervalsing.

De mythe van het middeleeuwse denkbeeld van een platte aarde staat bekend als de *Flat Earth Myth* (ongerelateerd aan het samenzweeterscircus van de hedendaagse *Flat Earth Society*) en vindt haar oorsprong in foutieve, neerbuigende denkbeelden over de middeleeuwse mens. Ze is het gevolg van een politieke campagne aangevoerd door zeventiende-eeuwse protestanten tegen de Rooms-Katholieke Kerk en later door denkers uit de Verlichting die hun eigen superioriteit in de verf wilden zetten door zich af te zetten tegen de 'donkere' middeleeuwen. Daarbij schilderden ze de middeleeuwse mens maar al te graag af als achterlijk. In de negentiende eeuw waren het dan weer invloedrijke Amerikaanse geschiedschrijvers die een sterk overdreven beeld ophingen van een eeuwige strijd tussen wetenschap en religie (bekend als de *Conflictthese*). De Katholieke Kerk is allesbehalve vrij van zonde, maar ook daar was er geen tegenstand tegen het idee van een ronde aarde. (Wél tegen de zon als centrum van het zonnestelsel, zoals Galileo Galilei aan den lijve mocht ondervinden.)

In Columbus' tijd waren geschoolde mensen het dus al zo'n tweeduizend jaar eens dat de wereld rond was. In werkelijkheid ging de discussie noch over de vorm van de aarde noch of westwaarts blijven varen je uiteindelijk tot in Azië zou brengen, maar eenvoudigweg over *hoe ver* je daarvoor moest varen. Volgens Columbus' critici was dat namelijk onbereikbaar voor de kleine schepen van die tijd. Ze konden onmogelijk voldoende water en voedsel meenemen voor de reis. Columbus zelf was er echter van overtuigd dat Azië dichterbij lag. Volgens hem lag Japan slechts op 5000 kilometer van Spanje. (In werkelijkheid is het 20.000 kilometer, vier keer verder.) Zijn berekeningen waren een grove onderschatting, veroorzaakt door verwarring tussen Arabische en Italiaanse mijlen en een duizend jaar oude rekenfout.

Eratosthenes had rond 240 v.Chr. op even simpele als ingenieuze wijze met een stok, een schaduw en wat denkwerk de omtrek van de aarde berekend op 250.000 Griekse stadiën, een afstand

die ruwweg overeenkomt met 39.690 kilometer (wat werkelijk buitengewoon nauwkeurig is; de ware omtrek is ongeveer 40.075 kilometer, een foutmarge van minder dan één procent). Helaas bestond er in die tijd nog geen geijkte meter, laat staan een gestandaardiseerd systeem van afstanden. De lengtemaat van één stadie was weliswaar gedefinieerd als zijnde zeshonderd Griekse voeten, maar de ene Griekse voet was al wat groter dan de andere, zeg maar. De exacte lengte ervan varieerde bijgevolg van regio tot regio. En dan waren er ook nog eens de Egyptische, Perzische en Romeinse voeten, elk met hun eigen afmetingen. Zo trad door de geschiedenis heen verwarring op omtrent de precieze lengte van één stadie. De beroemde wiskundige en geograaf Ptolemaeus hanteerde vier eeuwen na Eratosthenes het cijfer van 180.000 stadiën voor de omtrek van de aarde. Het is niet zeker welke stadielengte hij exact bedoelde, maar de interpretatie leidde destijds tot een schatting van 29.000 kilometer (11.000 kilometer te kort dus). Columbus baseerde zich uiteindelijk op dat foutieve cijfer.

Columbus onderschatte zodoende de westelijke afstand tussen Europa en Azië. Toen hij zijn plan voorstelde aan de koningen van Portugal en Spanje lieten die het berekenen door hun astronomen en geografen. Die kwamen tot de conclusie dat Azië veel te ver lag en het plan onhaalbaar was. Pas toen hij ermee dreigde zijn plan aan de Franse koning voor te leggen, stemden de Spanjaarden ermee in wegens 'toch weinig te verliezen'.

Columbus heeft zeker zijn verdiensten gehad, maar hij was geen geniale visionair. Hij was gewoon slecht in aardrijkskunde. Mensen lachten hem uit, niet omdat ze dachten dat de wereld plat was, maar omdat ze dachten dat Azië veel te ver lag. En ze hadden gelijk. Alleen wist niemand in Europa toen dat Amerika daar nog tussen lag. Columbus heeft dat zelf ook nooit geweten. Hij bleef tot aan zijn dood in 1506 volhouden dat hij een route naar Azië gevonden had, ook al had die andere Italiaan, Amerigo Vespucci, in 1502 aangetoond dat de Nieuwe Wereld daadwerkelijk een nieuw, nog onbekend continent was en niet Azië. (Wat een van de redenen is waarom het uiteindelijk naar Amerigo vernoemd werd, en niet naar Columbus.)

Timing

Zo'n zeilreis is op zich al een geweldige prestatie natuurlijk, en het onbekende tegemoet gaan vereist een behoorlijk koppige koelbloedigheid. Maar het beeld uit mijn schoolboeken dient toch een beetje te worden bijgesteld. Columbus had geen gelijk, maar geluk. Het was een rekenfout die hem deed vertrekken en het was stom toeval, geen visie, dat Amerika daar nog tussen lag. Hij had simpelweg hoerchance.

De eerste was hij ook al niet. Toen Columbus in 1492 Cuba 'ontdekte' (hij is nooit in Noord-Amerika geweest), was Amerika al duizenden jaren daarvoor ontdekt door de eerste Aziata

die de Beringstraat overstak en het continent bevolkte (met 'Indianen'). Hij was zelfs niet de eerste Europeaan. De Viking Leif Eriksson was hem een half millennium voor toen die rond het jaar duizend via IJsland en Groenland naar Noord-Amerika voer en voet aan wal zette in Newfoundland. Zoals Russell Freedman schrijft in *Who Was First?*: 'Columbus was niet de eerste ontdekkingsreiziger die Amerika bereikte, maar de laatste.'

We weten zelfs niet met zekerheid hoe Columbus eruitzag. Er bestaat geen portret van hem tijdens zijn leven. De mythe rond zijn figuur is pas veel later gegroeid. Ze werd vooral vanuit het nieuwe Amerika zelf gepromoot, om politieke redenen dus, niet het minst door de eerste Italiaanse migranten die er stevig gediscrimineerd werden en via hun landgenoot hun claim op het Amerikaans burgerschap wilden verstevigen.

Het grote verschil tussen Columbus en de andere ontdekkers was de timing. Zijn reis heeft de grootste impact en gevolgen gehad voor de wereldgeschiedenis omdat ze gebeurde op een moment dat Europa de grootste expansiemacht ter wereld was. Ze was het startschot van de globalisering van de wereld die tot op vandaag de meest ingrijpende veranderingen op vlak van economie, migratie en politieke machtsverhoudingen veroorzaakten in de hele wereldgeschiedenis. De politieke rivaliteit, koloniale hebzucht en goudkoorts van Spanje en andere Europese landen openden de poort voor de verovering van de wereld door het Westen, de slavenhandel die daarmee gepaard ging en het massale uitsterven van negentig procent van de Amerikaanse bevolking door nieuwe ziektes en kolonisatie. Columbus was dodelijker dan corona. En het enige wat hij wilde, was een route vinden naar Azië.

Exploornoren

De eerste Europeaan die Amerika bereikte was zoals gezegd geen Italiaan, maar de Noorse Viking Leif Eriksson. Het exploreren zit de Noren schijnbaar in het bloed. Erikssons vader, Erik de Rode, had al de eerste Europese nederzettingen gesticht in Groenland. Het lege IJsland werd als eerste gekoloniseerd door de Viking Ingólfur Arnarson. Een millennium later was de exploorner Roald Amundsen de eerste die de Noordpool overvloog met een luchtschip en de eerste die de Zuidpool bereikte per slee. En de Noorse avonturier Thor Heyerdahl is dan weer bekend om zijn romantische Kon-Tiki-expeditie, waarbij hij met vijf makkers in 1947 op een balsahouten vlot in 101 dagen 7000 kilometer over de Stille Oceaan van Peru naar Polynesië voer.

Toepasselijk dus dat de Noordkaap in Noorwegen ligt. Het is een betoverende plek die doet dromen over wat erachter ligt. Ik kan me geen mooier monument aan de ontdekkingsreizigers bedenken.

Daarom, de Noordkaap.

